

Ar valstybė mažesnė už savo teritoriją? Lietuvos valstybės (ne)galios žemėlapis

Projekto „Mokslo pieva“ ataskaita

Tyrimą atliko:

Mingailė Greičiūtė

Marija Norkūnaitė

Modestas Stukas

Komandą konsultavo:

Mažvydas Jastramskis

Vaidas Morkevičius

Ieva Petronytė

Ainė Ramonaitė

Vilnius, 2015

Turinys

Įvadas	2
1. Valstybės visuomenėje koncepcija	3
2. Metodologija	5
3. Tyrimo rezultatų analizė	7
3.1. Savivaldybės „užvaldymo“ mechanizmas	7
3.1.2. Vietinio „Boso“ naudojama politinė mašina	10
3.1.3. Sovietinis palikimas	12
Išvados	27
Literatūros sąrašas	29

Ivadas

Prieš kelis šimtus metų susiformavusi moderni Vakarų valstybė šiandien yra tapusi neatsiejama mus supančio pasaulio dalimi, universalia politinės bendruomenės struktūravimo forma, svarbiausiu tarptautinės sistemos elementu. Nepaisant to, jog vis dar nėra sutariama dėl vieningo valstybės apibrėžimo, dažniausiai ši suvokiama kaip darinys, turintis legitimų galios monopolį apibrėžtoje teritorijoje.¹

Tačiau šiam apibrėžimui iššūkį kelia situacija Italijos pietuose, kur pagrindine valdančiąja struktūra gali būti laikoma mafija, ar įvairiuose Afrikos regionuose įsitvirtinę vietiniai lyderiai (ang. *Strongmen*), siekiantys tam tikroje teritorijoje įvesti savo tvarką, nebūtinai sutampančią su valstybės centru valia. Ginkluoti judėjimai Meksikos šiaurėje ir autonominių regionų kūrimas įvairiose pasaulio vietose verčia suabejoti valstybės pajėgumais išlaikyti galios monopolį bei tapti svarbiausia ir vienintele centralizuota organizacija visoje savo valdomoje teritorijoje.

Nors ką tik suvardinti pavyzdžiai, ribojantys valstybės galią diegti vieningą socialinę tvarką, nurodo atvirą pasipriešinimą ir konfliktą, šis ne visada toks. Valstybės galią ribojantys veikėjai gali pasitelkti kitokio pobūdžio taikias priemones, o pats konfliktas gali būti latentinis, išėstas laike ir iš pirmo žvilgsnio nepastebimas. Negana to, valstybė, mažesnė už savo teritoriją, būdinga ne tik Trečiajam pasauliui. Tai universalus reiškinys, pasitaikantis ir Vakaruose, tik skirtingu mastu ir skirtingomis formomis.² Turint tai omenyje, kyla klausimas ar šios praktikos gali būti pastebėtos ir Lietuvoje, ar mąstydami apie mūsų valstybės pajėgumus galime kalbėti apie kitų veikėjų „užvaldytas“ teritorijas?

Kad tokių praktikų gali būti ir Lietuvoje, leidžia manyti viešojoje erdvėje neretai kylančios diskusijos apie vietos „kunigaikščius“ arba „naujuosius feodalus“³, kuriais paprastai įvardijami savivaldybėje stipriai įsitvirtinę ir savo tvarką, prieštaraujančią valstybės nustatomoms taisyklėms, diegiantys merai. Klausimas, kiek plačiai Lietuvoje paplitęs „užvaldytų“ savivaldybių reiškinys ir kaip jas identifikuoti.

Šio tyrimo tikslas - sukonstruoti kiekybinį įrankį, leidžiantį pastebėti alternatyvius galios centrus, konkuruojančius su valstybe. Siekiant nustatyti požymius, leidžiančius

---

¹ Max Weber *Essays in Sociology*, sud.: H. H. Gerth and C. Wright Mills, New York: Oxford University Press, 1958, 82

² Goran Hyden *African politics in comparative perspective*, Cambridge University Press, 2006, 1 – 3.

³ Žr., pvz., Romualdas Bakutis, „Savivaldybėse įsišakniję partijų kunigaikščiai“, alfa.lt, 2014 11 05, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/1104053/savivaldybese-isisaknije-partiju-kunigaiksciai>>; Žinių radijas, „Tiesiogiai išrinkti merai – kunigaikščiai ar vietos gyventojų atstovai?“ 2014 06 17, <<http://www.ziniuradijas.lt/dienos-klausimas/2014/06/17/ar-noretumete-savivaldybes-vadova-isisrinkti-tiesiogiai/277>> ir kt.

atpažinti „užvaldytas“ savivaldybes, atlikta kokybinė atvejo studija vienoje savivaldybėje tikintis, jog ten pastebimos praktikos ir dekonstruotas užvaldymo mechanizmas padės identifikuoti įrankiui konstruoti reikalingus kintamuosius. Analizei pasitelkta J. S. Migdalo valstybės visuomenėje koncepcija, pasiūlanti naują valstybės apibrėžimą, šią laikant tik vienu iš žaidėjų, įsitraukusiu į nuolatinės galios kovas su kitomis socialinėmis grupėmis. Ataskaitoje pateikiami tyrimo rezultatai susideda iš dviejų dalių: pirmojoje pristatomos kokybinio tyrimo metu rastas savivaldybės „užvaldymo“ mechanizmas, antrojoje aptariamas kiekybinis įrankis bei galimai „užvaldytu“ Lietuvos savivaldybių žemėlapis.

1. Valstybės visuomenėje koncepcija

Mąstydami apie valstybę, visų pirma mąstome apie tai, kaip įsteigiama, išlaikoma ir transformuojama valdžia ir galia, kas kuria taisykles kitų elgesiui reguliuoti, kas naudoja galią priversti kitus jų laikytis ir kada šie modeliai keičiami. Ilgą laiką valstybė buvo suvokiama kaip nuoseklus, integruotas, į tikslus orientuotas darinys. Ji buvo apibrėžiama per priemones, kuriomis šių siekia. Tačiau suvokiant valstybę kaip autonomišką organizaciją su išskirtinėmis priemonėmis dominuoti, galinčią veikti nepriklausomai nuo kitų socialinių grupių, pamirštama, jog valstybės lyderių valia ir diegiamos politikos bei jų išeigos dažnu atveju išsiskiria. M. Weberio pasiūlyta valstybės kaip legitimaus galios monopolio apibrėžtoje teritorijoje koncepcija ir toliau išlieka idealiuoju tipu.⁴

Siekiant užčiuopti valstybės (ne)galią centrui nesiekiant visos valstybės teritorijos, šiame tyrime remiamasi J. S. Migdal pasiūlyta valstybės visuomenėje koncepcija.⁵ Ja akcentuojama proceso svarba, būtinybė žvelgti į nenumatytas valstybės lyderių politikų pasekmes bei pastangos užčiuopti dominavimą ir pokytį. Pagrindinė teorijos mintis yra ta, jog nėra vieno universalus taisyklių rinkinio, kuris reguliuotų žmonių gyvenimus. Vyksta nuolatinės grumtynės dėl to, kas nustatys elgesio taisykles. Šie procesai nulemia, kaip visuomenės ir valstybės sukuria ir palaiko skirtingus kasdienio gyvenimo struktūravimo būdus. Šie procesai taip pat numato, kaip šios taisyklės bei dominavimo ir subordinacijos

---

⁴ M. Weberis valstybę apibrėžė kaip žmonių bendruomenę, turinčią legitimų galios monopolį apibrėžtoje teritorijoje. Mąstydami apie valstybę mąstome apie galios ir išteklių pasiskirstymą visuomenėje. Galia apibrėžiama kaip galimybė įgyvendinti savo valią nepaisant kitų pasipriešinimo. Valstybė suvokiama kaip administracinis-biurokratinis aparatas, padedantis valdančiajam elitui išlikti valdžioje. Moderni valstybė gimsta tuomet, kai valstybė emancipuojasi nuo visuomenės.

M. Weberis konstruoja idealųjį tipą, kuris realybėje retai tepasitaiko. Mafijos valdymas Italijoje arba „Bosų“ dominavimas XIX a. JAV yra puikus pavyzdys veikėjų, siekiančių tam tikroje teritorijoje įvesti savą tvarką, prieštaraujančią centro valiai.

⁵ Joel S. Migdal *State in Society: studying how states and societies transform and constitute one another*, Cambridge University Press, 2004

modeliai gali būti nuginčijami ir keičiami. Visose visuomenėse vyksta nuolatinės kovos tarp skirtingų grupių, bandančių įtvirtinti savo elgesio modelius. Šių kovų prigimtis ir išėigos suteikia visuomenei jos išskirtinę struktūrą ir pobūdį.

Remdamasis šia idėja J. S. Migdalis pasiūlo naują valstybės apibrėžimą. Anot jo, valstybė yra galios laukas, apibrėžiamas smurto panaudojimo ir šio grėsmės bei formuojamas (1) nuoseklios, kontroliuojančios organizacijos apibrėžtoje teritorijoje vaizdinio, valstybę suvokiant kaip toje teritorijoje gyvenančių žmonių reprezentantą, ir (2) tikrųjų valstybės praktikų, vykdomų jos skirtingų dalių. Šie du valstybę formuojantys veiksniai gali būti persidengiantys ir stiprinantys vienas kitą arba prieštaraujantys ir griaunantys.

Paprastai vaizdinys yra vienareikšmis daugelio valstybių atžvilgiu. Ypač jeigu mąstome apie modernią valstybę, atsiradusią dar XV - XVII a. Europoje ir išplitusią po visą pasaulį. Tuo tarpu praktikos būna neįtikėtinai skirtingos. Jos apima didžiulę įvairovę veikimo būdų, kurie neturėtų būti suvokiami kaip nukrypimai, tačiau kaip moraliniai kodai, teisingi savaip. Tuo atveju, jei valstybę suvoksime žvelgdami tik į jos postuluojamą vaizdinį, ją turėsime matyti kaip vienalytį subjektą, kuris yra gana autonomiškas, vieningas ir centralizuotas. Mąstysime idealųjį tipą. Akivaizdu, jog realybė yra daug sudėtingesnė ir skirtingos valstybės dalys ne visada dirba vieningai. Skirtingos socialinės grupės turi savus tikslus, nebūtinai sutampančius su valstybės, dėl to siekia diegti kitokias nei centro taisykles. Šitokios praktikos neutralizuoja ribą tarp valstybės ir visuomenės.⁶

Taigi, valstybė yra aplinkos, nuolat saistomos konflikto, dalis, kur jos pačios dalys nuolat grumiasi tarpusavyje. Valstybė siekia maksimizuoti savo autonomiją. Pasitelkdama įstatymus, simbolius, ritualus bei viešąją erdvę valstybė siekia įskiepyti vieną elgesio standartą duotojoje teritorijoje. Tačiau toje pačioje aplinkoje operuojančios kitos formalios ir neformalios socialinės grupės retai pasiduoda šiam moderniam valstybės siekiui. Kitų socialinių grupių lyderiai taip pat siekia dominavimo ir autonomijos. Tiek valstybė, tiek kitos socialinės jėgos siekia mobilizuoti visuomenę, tad jų kovos pagrindu tampa socialinė kontrolė. Šiai užsitikrinti reikalingi trys ją įgalinantys faktoriai: paklusnumas (ang. *compliance*), kuris gali būti palaikomas sankcijomis ir bausmėmis; visuomenės dalyvavimas, valstybei organizuojant specializuotas užduotis įtraukiančias gyventojus į institucinius valstybės organizacijos komponentus; bei legitimumas, kuris yra labiau įtraukiantis nei pirmieji du faktoriai, nes yra apibrėžiamas per socialinės tvarkos pripažinimą. Jei valstybė

---

⁶ Pats J. S. Migdalis vaizdinį ir praktikas pristato panaudodamas pavyzdį apie valstybės pasienio pareigūną, nesilaikantį valstybės įstatymų, draudžiančių kontrabandą. Akivaizdu, jog imant kyšį ir nusižengiant įstatymams, pareigūno veiksmai suformuoja tikrąsias praktikas, nukrypstančias nuo universalios vaizdinio, įtvirtinto valstybės įstatymuose.

nėra pajėgi pasiūlyti perspektyvių išgyvenimo strategijų savo piliečiams, kitos socialinės formacijos, naudodamosi sankcijomis ir apdovanojimais bei užsitarnautu legitimumu, tampa pajėgios kartu pasinaudoti pačios valstybės dalimis, nuo vienetinių pozicijų iki ištisu agentūrų, tam, kad kurtų ir įtvirtintų savo taisyklių rinkinius ir reikšmes. Tiek valstybė, tiek kitos socialinės grupės gali pasitelkti tuos pačius resursus siekdamos palenkti visuomenę į savo pusę ir užsitikrinti žmonių lojalumą. Resursai apima materialinę bazę ir simbolinius naratyvus: fizinę geografiją, finansinius išteklius, žmogiškuosius resursus, socialines organizacijos formas bei įsitikinimus.

Kitos socialinės jėgos gali būti etninės ar religinės grupės, gentys ir kiti socialiniai dariniai, neapsiribojantys pilietine visuomene. Šių jėgų galia gimsta viduje dėl hierarchinės sistemos efektyvumo, turimų resursų, kurių ir skleidžiamų simbolių. Svarbu ir tai, jog pačios valstybės dalys, skirtingos jos institucijos gali konfliktuoti su centru. Siekdamos dominuoti jos gali prisijungti kitas socialines grupes už valstybės ribų (pvz., verslą), o sudaryti aljansai gali būti naudojami stiprinti galias kovai su valstybės diegiamomis taisyklėmis.

Situacija kai kuriose Lietuvos savivaldybėse gana aiškiai atskleidžia teorijoje aptariamą situaciją, kai valstybės galios nesiekia kai kurių savo regionų, kuriuose dominuojančiu žaidėju tampa vietinės jėgos. Vietinės valdžios naudojamos priemonės siekiant išlikti valdžioje, kuriamos tikrosios praktikos toli gražu nėra sutampančios su universaliu valstybės vaizdiniu, suvokimu, kaip turėtų funkcionuoti valdžia. Tad tampa svarbu žvelgti į veiksnius, kurie leistų nustatyti egzistuojančios dominuojančios socialinės grupės mastą ir mechanizmus, kuriais ši įtvirtina lojalumą.

2. Metodologija

2.1. Tyrimo metodai ir atvejo atranka

Tyrimui vykdyti buvo taikomos kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodologijos. Kokybinei tyrimo daliai pasirinkta Širvintų atvejo studija. Po 2015 m. merų savivaldybių tarybų rinkimų Mero postą užėmus Živilei Pinskuvienei, pasigirdo įtarimų, jog merė stiprina savo galias įvairiomis priemonėmis, prasilenkiančiomis su demokratine praktika.⁷

---

⁷ Žr. pvz., Mindaugas Jackevičius, „Ašaros Širvintose: žmonės gavo liudną kalėdinę dovaną“, Delfi.lt, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/asaros-sirvintose-zmones-gavo-liudna-kaledine-dovana.d?id=69845220>>.

Iki užimant šias pareigas Darbo partijos narė Ž. Pinskuvienė ne vienerius metus buvo neatsiejama politinio gyvenimo Širvintose dalimi. 2007 – 2008 m. ji dirbo Širvintų rajono savivaldybės administracijos direktore, tačiau buvo atleista tarybai pareiškus nepasitikėjimą.⁸ 2012 m. Ž. Pinskuvienė dalyvavo Seimo rinkimuose, bet LR Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje buvo nuspręsta, kad ji negali būti laikoma išrinkta Seimo nare dėl balsų pirkimo.⁹ 2015 m. kovo 15 d. Ž. Pinskuvienė išrinkta Širvintų r. mere, tačiau rinkimų rezultatai buvo panaikinti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu dėl rezultatų klastojimo.¹⁰ Nepaisant to, 2015 m. birželio 7 d. ji vėl išrinkta mere pakartotiniuose rinkimuose, surinkusi netgi daugiau balsų negu pirmuosiuose rinkimuose.¹¹ Šie požymiai leidžia įtarti, kad Širvintose pastebimas vietovės užvaldymo atvejis, kai vietiniai veikėjai geba išlikti valdžioje, užsitikrinti gyventojų palankumą ir lojalumą bei imti diegti savą tvarką, nepaisant centrinių institucijų pastangų tam pasipriešinti.

Kokybinio tyrimo metu buvo analizuojama situacija Širvintų rajono savivaldybėje, siekiant patikrinti, ar iš tiesų joje pasireiškia vietos „užvaldymo“ požymiai, ir (jei taip) aptikti užvaldymo mechanizmus, kurių identifikavimas padėtų sukonstruoti kiekybinį įrankį, leidžiantį pastebėti galimai „užvaldytas“ Lietuvos teritorijas.

2.2 Kokybinė tyrimo dalis (savivaldybės „užvaldymo“ mechanizmo analizė)

Kokybinė tyrimo dalis sudaryta iš žvalgomojo duomenų rinkimo ir interviu. Žvalgomojo tyrimo metu buvo renkama informacija apie rinkimus bei socio-ekonominius regiono rodiklius. Informacijos ieškota žiniasklaidoje (laikraščiuose, internetiniuose portaluose), Vyriausiosios rinkimų komisijos bei Lietuvos statistikos departamento internetiniuose tinklalapiuose. Atliekant pasiruošimą lauko tyrimui taip pat buvo analizuojama vietinė Širvintų rajono savivaldybės spauda, sekami Širvintų rajono savivaldybės bei kiti informaciniai šio krašto tinklalapiai.

Tyrimui persikėlus į lauką buvo vykdomi interviu su Širvintų miesto gyventojais. Iš viso buvo atlikta interviu su 12 informantų. Pastarieji buvo anonimizuoti dėl temos jautrumo

⁸ BNS ir Lrytas.lt „Atstatydinta Širvintų rajono administracijos direktorė Ž. Pinskuvienė“ <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/-11998184951199394995-atstatydinta-%C5%A1irvint%C5%B3-rajono-administracijos-direktor%C4%97-%C5%BE-pinskuvien%C4%97.htm>> [žiūrėta 2015-12-11]

⁹ Bernardinai.lt „Seimas nusprendė: Ž. Pinskuvienė, J. Gaudutienė ir J. Pinskus Seimo nariais nebus“ <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-11-14-seimas-nusprende-z-pinskuviene-j-gaudutiene-ir-j-pinkus-seimo-nariai-nebus/90787>> [žiūrėta 2015-12-11]

¹⁰ Stasys Gudavičius, Matas Noreika „Panaikinti mero rinkimų rezultatai Širvintose“, *Verslo žinios* <<http://vz.lt/archive/article/2015/3/21/panaikinti-mero-rinkimu-rezultatai-sirvintose>> [žiūrėta 2015-12-11]

¹¹ BNS „VRK pripažino Ž. Pinskuvienę Širvintų mere“, *Delfi.lt* <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vrk-pripazino-z-pinskuviene-sirvintu-mere.d?id=68222468>> [žiūrėta 2015-12-11]

bei nedidelio miestelio dydžio ir galimų valdžios sankcijų ar pasekmių žmonių tarpusavio pasitikėjimui. Siekiant suvokti kontekstą pasirinkta tikslinė informantų atranka, derinat du atrankos principus: pokalbius su ekspertais, išmanančiais situaciją regione, bei didžiausios įvairovės principą, apklausiant eilinius miesto gyventojus.

Surinkta interviu medžiaga buvo transkribuojama ir analizuojama, pokalbių metu išryškėjusias priemones priskiriant vienai iš trijų „užvaldymo“ mechanizmo kategorijų, kurios bus aptariamos kitoje dalyje.

2.3 Kiekybė tyrimo dalis (įrankio potencialiai „užvaldytų“ teritorijų atpažinimui kūrimas ir tikrinimas)

Kiekybinė tyrimo dalis susidėjo iš rinkimų duomenų analizės ir gautų rezultatų vizualizacijos. Visų pirma, buvo siekiama patikrinti įrankio, kuris buvo konstruojamas kokybinės analizės pagalba, veikimą Lietuvos mastu. Tam buvo naudojami Vyriausios rinkimų komisijos (VRK) viešai skelbiami rinkimų rezultatų duomenys. Vėliau, aprašomosios statistikos metodu buvo siekiama identifikuoti potencialiai „užvaldytas“ savivaldybes. Gauti rezultatai buvo vizualizuoti pasitelkiant statistinės analizės programą R. Galiausiai, išskirtais požymiais pasižyminčios savivaldybės buvo pažymėtos Lietuvos žemėlapyje.

3. Tyrimo rezultatų analizė

3.1. Savivaldybės „užvaldymo“ mechanizmas

Analizuojant lauko tyrimo metu surinktus duomenis buvo nustatyti pagrindiniai veikėjai, siekiantys dominavimo tyrimui pasirinktoje savivaldybėje, bei jų šiam tikslui naudojami mechanizmai. Iš gautų atsakymų pokalbių su Širvintų gyventojais metu buvo sudarytas sąrašas vietinės valdžios pasitelkiamų priemonių, kuriomis siekiama visuomenės palankumo ir palaikymo, valdžios išlaikymo bei nepalankių žaidėjų nutildymo. Pastarosios priemonės „sukrito“ į tris skirtingas kategorijas, pateikiamas apačioje:

bendruomene.¹² Tokie vietiniai lyderiai, pasitelkę į juos investuotus valstybės resursus bei sukaupe galią, ima diegti savas taisykles ir elgesio normas. Širvintų merė Ž. Pinskiuvienė gali būti laikoma lietuviška vietine lydere, naudojančia institucines galias ir resursus bendruomenės palaikymui generuoti bei tapimui pagrindine žaidėja regione.

Siekdami išsilaikyti valdžioje ir susidoroti su konkurencija vietiniai lyderiai imasi išgyvenimo politikos.¹³ Ši turėtų būti suvokiama kaip personalinės lyderių pastangos. Anot Migdalo, šiai strategijai būdingi keli esminiai bruožai:

- 1) Didieji keitimai (ang. *Big Shuffle*) – apibrėžiami kaip politinių lyderių galia skirstyti valstybines pareigybes. Žmonės žemesnėse pozicijose yra skolingi ir lojalūs juos paskyrusiai viršūnei, tačiau tuo pat metu lyderiai pasilieka galimybę vis keisti aukštas pareigas užimančius asmenis, kad šie nesusikurtų sau lojalių grupių.
- 2) Asmeniniai paskyrimai (ang. *Non-merit Appointments*) - patrimoninės biurokratizuotos ir kompleksiškos sistemos bruožas, apibrėžiamas kaip bandymas kooptuoti tuos, kurie kitu atveju galėtų kelti grėsmę
- 3) „Purvini“ triukai (ang. *Dirty Tricks*) – pasitelkiamos nešvarios priemonės siekiant nutildyti nepalankius asmenis.
- 4) Koalicijų kūrimas ir vietinio galios balanso palaikymas (ang. *Building Coalitions and Domestic Balance of Power*) – kadangi visų galios centrų nualinti neįmanoma, lyderiai gali siekti patrimoninių ryšių ir koalicijų su galimais priešininkais.

Nors šie bruožai buvo išskirti remiantis Afrikos patirtimi, tuos pačius arba labai panašius mechanizmus galima aptikti ir Širvintų rajone. Atėjus naujajai valdžiai, Širvintose imta vykdyti plataus masto „reorganizacija“.¹⁴ Keičiami įstaigų vadovai, į pozicijas skiriami partijos statytiniai. Svarbu ir tai, jog dažnai naudojamosi galimybe skirti laikinus įstaigų direktorius, mat šie gali išbūti visą kadenciją, tačiau jų skyrimas nereikalauja oficialaus konkurso. Šie veiksmai gali būti prilyginami „didiesiems keitimams“.

Mere tapus Ž. Pinskiuvienei asmeninių paskyrimų mastas Širvintose taip pat išaugo. Skiriamos darbo vietos partijai atsidavusiems žmonėms, kuriamos naujos darbo vietos tiek

---

¹² Hyden, 96-101

¹³ Migdal, 71-84

¹⁴ Lietuvos diena „Širvintiškiai: nepriklausai Darbo partijai – lauk iš darbo“, *Lietuvos Ryto televizija*, 2015-10-21

jau egzistuojančiose įstaigose (direktorius pavaduotojo, sekretoriaus, etc.) tiek steigiant naujas (siekiama įsteigti miesto seniūniją¹⁵):

„Pučia etatus. Komunaliniame buvo direktorius, komunalinio apimtis tai nedidelė, tai ten ir administracijos nedaug. {...} Ir dabar maža to, kad buvęs direktorius tapo pavaduotoju (dar vienas etatas), ji dar vieną „darbietę“ įtaisė jam [i] sekretores.“ (Informantas nr. 10)

Interviu su informantais metu bene daugiausiai išgirsta apie merės veiksmus, kuriuos galima priskirti „purvinų triukų“ kategorijai. Šie apima plačią įvairovę priemonių: balsų pirkimus, atleidimus iš darbo vietų, šantažą priverčiant darbuotojus išeiti „savo noru“, grasinimus, menkinimus vietiniame laikraštyje, biudžetinių įstaigų kontrolę per vykdomus auditus, patikras, baimės įvaymą, tiesioginės atsakomybės vengimą, įstatymų keitimus, etc.¹⁶:

„Žmonės visko bijo. Bijo prarast darbus, bijo su kažkuo bendraut.“ (Informantas nr. 8)

Paskutinytis „išgyvenimo politikos“ bruožas Širvintose pasireiškia politinės opozicijos nebuvimu. Nacionaliniu lygiu Darbo partijai prieštaraujančių Tėvynės Sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) ir Liberalų sąjūdžio atstovai Širvintose yra koalicijoje su savivaldoje dominuojančiais „darbiečiais“. Pastarasis bendradarbiavimas lėmė TS-LKD biuro Širvintose skilimą ir pusės skyriaus narių narystės sustabdymą.¹⁷

3.1.2. Vietinio „Boso“ naudojama politinė mašina

Paprastai teigiama, kad politinių partijų pagrindinė funkcija yra rinkėjų interesų atstovavimas parlamente. Jos formuoja savo ideologiją, remiantis visuomenėje vyraujančiomis nuostatomis ir vertybėmis. Tuo tarpu rinkėjai renkasi tokią partiją, kuri jiems yra ideologiškai priimtinausia. Tokiu būdu ideologija palaiko ryšį tarp partijos ir rinkėjo, užtikrindama, kad rinkėjų interesai bus atstovaujami parlamente, o mainais į tai partija gaus elektorato lojalumą.

Vis dėl to, partijos, besiremiančios politinių mašinų principu, skirtingai nei tradicinės partijos, nėra suinteresuotos politiniu procesu, bet veikiau postų išlaikymu vietos valdžioje.

¹⁵ Laura Kirtklienė „Būti ar nebūti Širvintų miesto seniūnijai“, *Širvis* <<http://sirvis.lt/vaizdo-medziaga-antras-diskusijos-klausimas/>> [žiūrėta 2015-12-11]

¹⁶ Neringa Tuškevičienė „Ar ilgai dar bijosime?“, *Krašto naujienos* <<http://krastonaujienos.lt/2015/12/ar-ilgai-dar-bijosime/>> [žiūrėta 2015-12-11]

¹⁷ Krašto naujienos „Širvintų TS-LKD skyriuje - perversmas“ <<http://krastonaujienos.lt/2014/12/sirvintu-ts-lkd-skyriuje-perversmas/>> [žiūrėta 2015-12-11]

Mašinos remiasi ne ideologija, bet klientelistiniais ryšiais sukuriant savo elektoratą¹⁸. Kitaip tariant, tokios partijos sėkmė rinkimuose priklauso nuo materialinės paramos, suteiktos rinkėjams dydžio. Tai kaip verslo įmonė, kur: „visi nariai yra akcininkai ir dividendai yra proporcingi investicijų dydžiui.“¹⁹

Dažniausiai politinių mašinų taikiniu tampa asmenys, kurie yra mažiau pasiturintys.²⁰ Žmonėms, kurie yra ties skurdo riba, pirminis ir svarbiausias tikslas yra patenkinti bazinius poreikius, tokius kaip maistas ar pastogė. Tai yra patogi terpė politinėms mašinoms kurti savo elektoratą. Teigdamas, kad vienintelės jos rūpinasi „paprastu žmogumi“, jos suteikia materialinę pagalbą neturtingiesiems mainais į lojalumą rinkimų metu.

Remiantis interviu analize, galima teigti, kad „politinės mašinos“ modelis paaiškina ir Širvintų atvejį - Širvintų rajono merė, siekdama išlaikyti savo valdžią Širvintose pasitelkia ir politinių mašinų mechanizmą per Darbo partiją. Skirtingai nei išlikimo ar posovietinių strategijų atveju, ši strategija remiasi partijos gebėjimu panaudoti turimus išteklius sau lojalaus elektorato sukūrimui. Tai yra daroma dviem būdais: mobilizuojant žmones į partiją ir skirstant paramą neturtingiesiems.

Visų pirma, politinis vietos gyventojų lojalumas yra užsitikrinamas mobilizuojant juos į partiją. Tokie veiksmai ypatingai intensyvėja priešrinkiminiu laikotarpiu, kaip mini informantai: „*prieš pat rinkimus reikėjo tuos žmones užčiaupti arba užverbuoti*“. Kaip ir teoriniame politinių mašinų modelyje, vietos gyventojams partija yra pristatoma kaip patraukli organizacija, kuri rūpinasi savo nariais. Remiantis informacija, gauta interviu metu, partijos nariams yra organizuojami koncertai, įvairios išvykos bei šventės. Be to, priklausant partijai tikimybė gauti tam tikrą postą savivaldybės kontroliuojamose struktūrose gerokai išauga. Dėl to narystė partijoje daugeliui gyventojų atrodo gana patraukliai ir naudingai. Mainais į rūpestį partijos nariais, šie turi išlikti lojalūs ir rinkimų metu užtikrinti partijai kuo daugiau balsų. Kaip teigia informantai, : „*jeigu gerai dirbi [partijai], tai jinai ir atsilygins*“.

Antra, siekiant užsitikrinti neturtingųjų lojalumą, partija suteikia jiems paramą. Darbo partijos politinė mašina siekdama pritraukti rinkėjus pasitelkia ne ideologiją, bet materialinę paramą neturtingiesiems. Tokiu būdu partija sukuria geros ir besirūpinančios „paprastu žmogumi“ įvaizdį. Remiantis interviu, Darbo partija Širvintose kontroliuoja pašalpus

---

¹⁸ Plačiau žr., pvz, Stokes, Susan C., et al. *Brokers, Voters, and Clientelism: the puzzle of distributive politics*. Cambridge University Press, 2013.

¹⁹ James C. Scott „Corruption, Machine Politics, and Political Change“, *The American Political Science Review*, 63(4), 1969, 1142-1158

²⁰ Ten pat

skirstymą rajone. Tai reiškia, kad savivaldybės resursai, kurie yra Darbo partijos rankose, yra panaudojami pašalpoms ar kitai pagalbai vargstantiems žmonėms.

Viską apibendrinant galima teigti, jog politinės mašinos, kuriant ir išlaikant savo elektoratą, pasitelkia ne ideologiją, bet klientelizmo principais grįstas paskatas. Toks rinkėjų mobilizavimo būdas pastebėtas ir Širvintų rajone, kur partijos struktūra yra pasitelkiama vietos valdžiai išlaikyti. Pasitelkiant pašalpų perskirstymą yra kuriamas Darbo partijos, kaip besirūpinančios partijos įvaizdis, kur mainais į pagalbą rinkėjas turi būti lojalus rinkimų metu.

3.1.3. Sovietinis palikimas

Po valstybingumo atkūrimo praėjus 25 metams bene ryškiausia skirtimi Lietuvos visuomenėje vis dar išlieka sovietmečio vertinimas.²¹ Pusę šimtmečio trukusi okupacija paveikė ne tik pačią valstybę, šios institucijas ir struktūrą, tačiau taip pat paliko gilią žymę visuomenės mąstyme ir pasaulėvokoje.

Analizuojant interviu su informantais, pastebėta, jog dalis jų suminėtu priemonių negali būti priskirtos nei Išgyvenimo politikai, nei „Politinėms mašinoms“, bet yra būdingos Lietuvai dėl specifinių istorinių ir kultūrinių aplinkybių. Pavyzdžiui, atliepia sovietmečiu gyvavusias praktikas.

Vienas labiausiai išryškėjusių šios kategorijos bruožų, tai - stiprios rankos įvaizdis, pagrindinį bendruomenės vadovą matant kaip stiprų, tvirtą ir išsiskiriantį iš kitų. Sociologiniai tyrimai rodo, kad „stiprios rankos“ poreikis ypač stiprus Lietuvos, Rusijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje ir kai kuriose kitose buvusios Sovietų sąjungos valstybėse²², taigi jose politiniai lyderiai dažnai stengiasi formuoti savo kaip stipraus lyderio įvaizdį. Dabartinei Širvintų meri Živilei Pinskuvienei taip pat priskiriamas aptariamasis bruožas. Dauguma informantų apibūdino ją kaip stiprią asmenybę. Dalis jų gyrė, jog merė „visada pasitempusi“, iš kitų vietos politikų išsiskirianti gera išvaizda, apranga. Teigiama, jog merė yra tvirta, „su stuburu“.

Širvintų miesto gyventojai taip pat džiaugėsi tuo, jog nuo pat valdymo pradžios merė pradėjo kurti tvarką: statomos vaikų žaidimų aikštelės, remontuojami šaligatviai, montuojami miestą puošiantys gėlynai (nors vertėtų paminėti, jog kol kas tik miesto centre). Šias praktikas galima susieti su aktyviais viešaisiais ryšiais, tačiau svarbu tai, jog šie neturėtų būti

²¹ Ainė Ramonaitė *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Versus aureus, 2007

²² Ainė Ramonaitė „Ar demokratija yra vertybė arba kodėl lietuviams reikia stipraus lyderio?“, Kn. R. Žiliukaitė, A. Ramonaitė, L. Nevinskaitė, V. Beresnevičiūtė, I. Vinogradnaitė Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis, Vilnius: Versus Aureus, 2006, 243-261

suvokiami kaip šių dienų politinė komunikacija (pavyzdžiui, ypač aktyviai veikiant socialiniuose tinkluose), bet kaip senoji „propaganda“, pasitelkiama užsitikrinti visuomenės palankumui. Su žmonėmis bendraujama tiesiogiai: dalyvaujama visose miesto šventėse, kalbinami „paprasti“ miesto žmonės, su jais pasisveikinama, paspaudžiamos rankos. Pokalbių metu buvo atkreiptas dėmesys ir į iš kitų išsiskyrusius Darbo partijos rinkiminius lankstinukus, šių pateikiamus „konkretesnius“ pažadus.

Dar vienu sovietinio palikimo bruožu laikytina spaudos kontrolė. Vienintelis spausdintas laikraštis Širvintose priklauso pačios merės aplinkai. Laikraštyje spausdinama tik valdančiajai grupei palanki informacija: nėra kritikos partijai, tuo tarpu žinios apie opoziciją nėra pateikiamos ar pateikiamos neigiamoje šviesoje:

„Nesu patenkintas vietine spauda, nes realiai mieste platinamas tik vienas laikraštis, kuris priklauso meri, ten vien tik pagyros apie Darbo partiją ir pačią merę, tačiau nėra kritikos ar kitokios nuomonės. O anksčiau tas laikraštis vis kritikuodavo valdžią“ (Informantas nr. 3)

Spauda sovietmečiu buvo tik vienas iš absoliučios kontrolės objektų. Pastarosios bruožų pastebima ir Širvintose. Biudžetinių įstaigų direktoriai bene visą laiką priimamus sprendimus turi derinti su mere. Pastebėta, jog tokiu būdu galima kiršinami tokių įstaigų kolektyvai. Svarbu ir tai, jog savivaldybės atstovai skiriami net ir į smulkiusių bendruomenių tarybas (ypač, jei pastarosios skirsto lėšas), šiems suteikiamas svarbiausias balsas, kontroliuojamos vietos veiklos grupės, dalyvaujama kiekviename renginyje ar susirinkime.

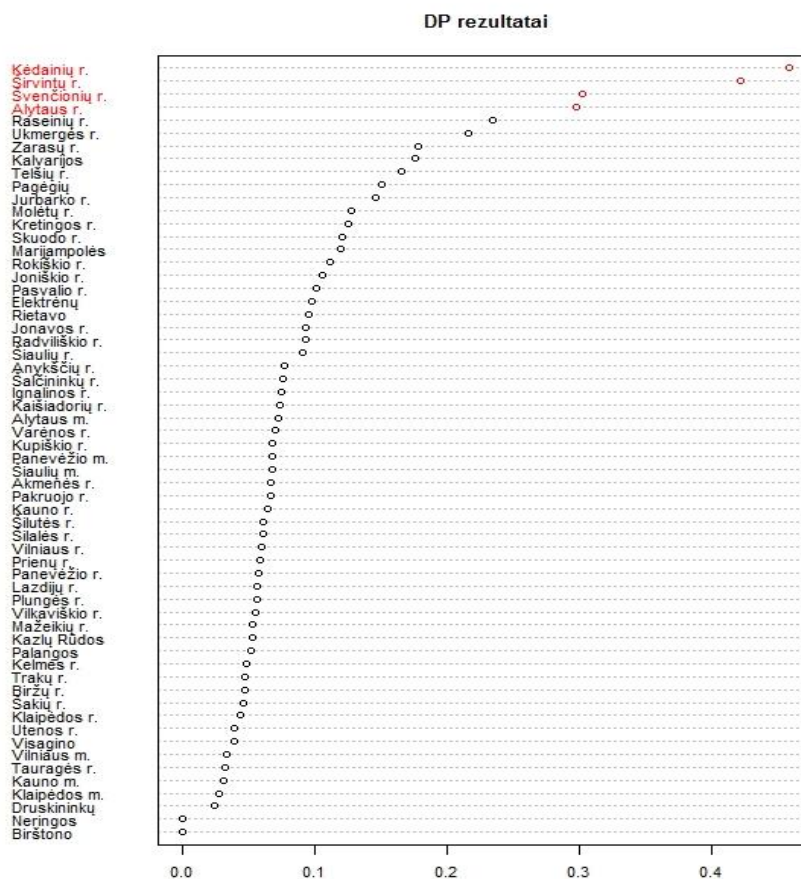
3.2. Kiekybinių duomenų analizė ir konstruojamas įrankis

Atlikus giluminę kokybinę atvejų studiją buvo siekiama rasti lengvai pamatuojamus rodiklius, kurie leistų aptikti savivaldybių užvaldymo požymius visos Lietuvos mastu. Deja, daugelis išskirtųjų užvaldymo mechanizmų negali būti lengvai aptikti arba dėl to, kad duomenys nėra viešai prieinami (pvz., savivaldybės įstaigų darbuotojų pakeitimo po rinkimų mastas, seniūnų ir kitų savivaldybės darbuotojų partinė priklausomybė), arba reikalauja gilaus tyrimo kiekvienoje savivaldybėje (pvz., žiniasklaidos šališkumas). Išbandžius įvairias tyrimo strategijas, apsisistota ties Vyriausios rinkimų komisijos pateikimų rinkimų duomenų analize.

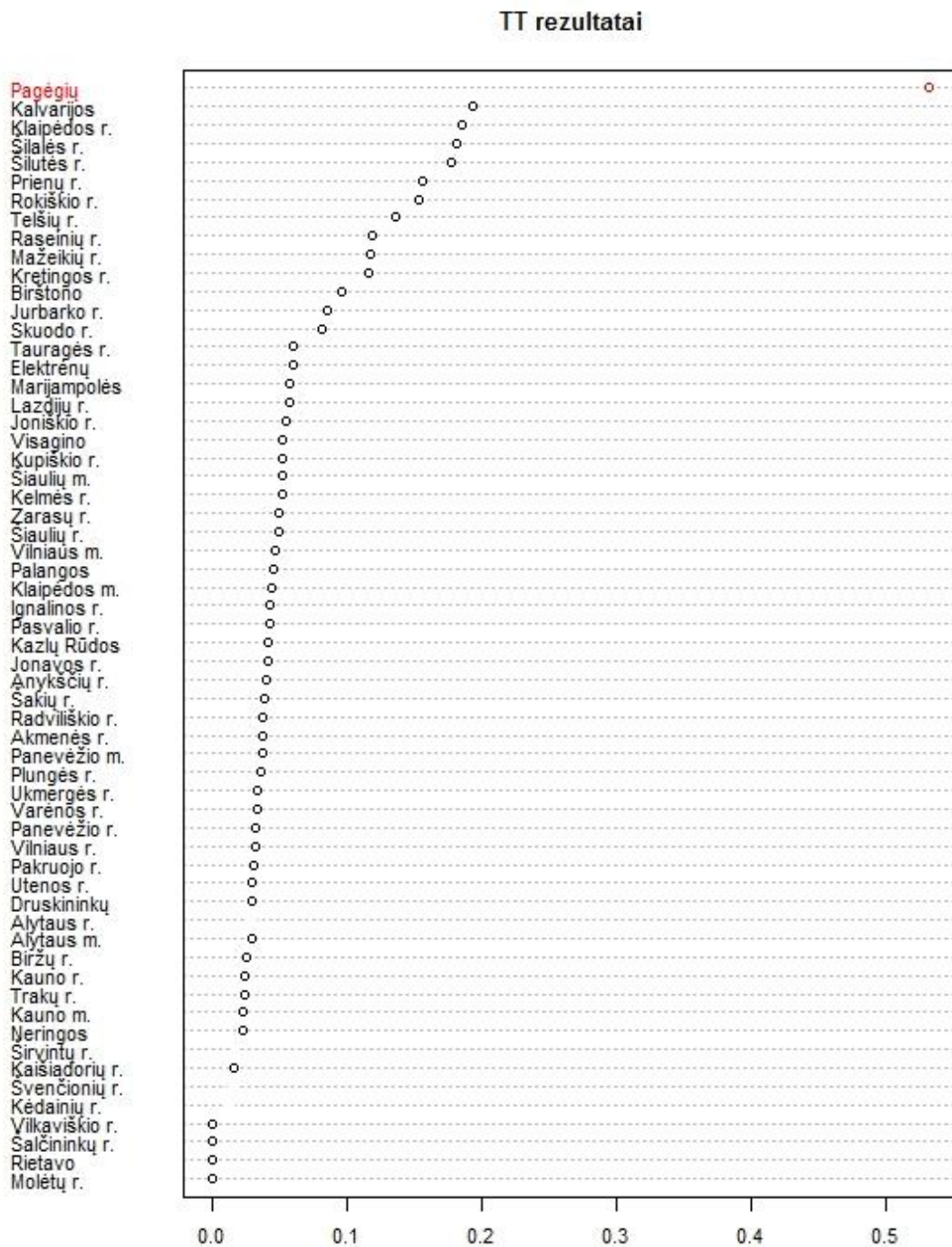
Vienas iš rodiklių, galintis padėti identifikuoti potencialiai užvaldytas savivaldybes, yra rinkimuose gautas balsų skaičius. Remiantis 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų duomenų analize, buvo nustatytos savivaldybės, kuriose tam tikra partija gauna gerokai didesnę balsų

skaičių, lyginant su jos vidurkiu nacionaliniu mastu. Pav. 1-6 pav. pateikti kiekvienos didžiosios partijos rinkimų rezultatai, o raudonai pažymėtos tos savivaldybės, kuriose matyti ryškus tam tikros partijos (jos įvardintos „dominuojančiomis“) gautų balsų atotrūkis. Iš viso išskirta 19 tokių savivaldybių, kuriose yra dominuojanti partija (žr. 7 pav.). Darbo partija dominuoja Kėdainių, Širvintų, Švenčionių ir Alytaus rajonuose (šiam rajone daugiau balsų gauna TS-LKD, tačiau DP rezultatai yra išskirtinai aukšti, žr. pav. 1), Tvarka ir Teisingumas – Pagėgiuose (2 pav.), TS-LKD – Molėtų, Palangos, Pasvalio ir Lazdijų savivaldybėse (3 pav.), LSDP – Birštono, Druskininkų, Neringos ir Jonavos savivaldybėse (4 pav.), LVŽS – Ignalinos, Panevėžio, Šakių ir Šiaulių rajonuose (5 pav.), LRLS dominuoja Rietavo rajono savivaldybėje (6 pav.), LLRA – Šalčininkų savivaldybėje (LLRA rezultatai neparodyti).

Tačiau remiantis tik šiuo kriterijumi negalime spręsti, ar tam tikra savivaldybė yra užvaldyta. Dominavimas prieš kitas partijas gali būti nulemtas ir kitų faktorių. Partija, kuri atstovauja tautinių mažumų interesus, greičiausiai ir surinks didelį kiekį balsų tautinės mažumos dominuojamoje savivaldybėje. Be to, politinių partijų dominavimas gali būti paaiškintas ir tuo, kad tiesiog gerai atlieka savo darbą savivaldybėje ir tokiu būdu gyventojai joms atsilygina atiduodami balsą.

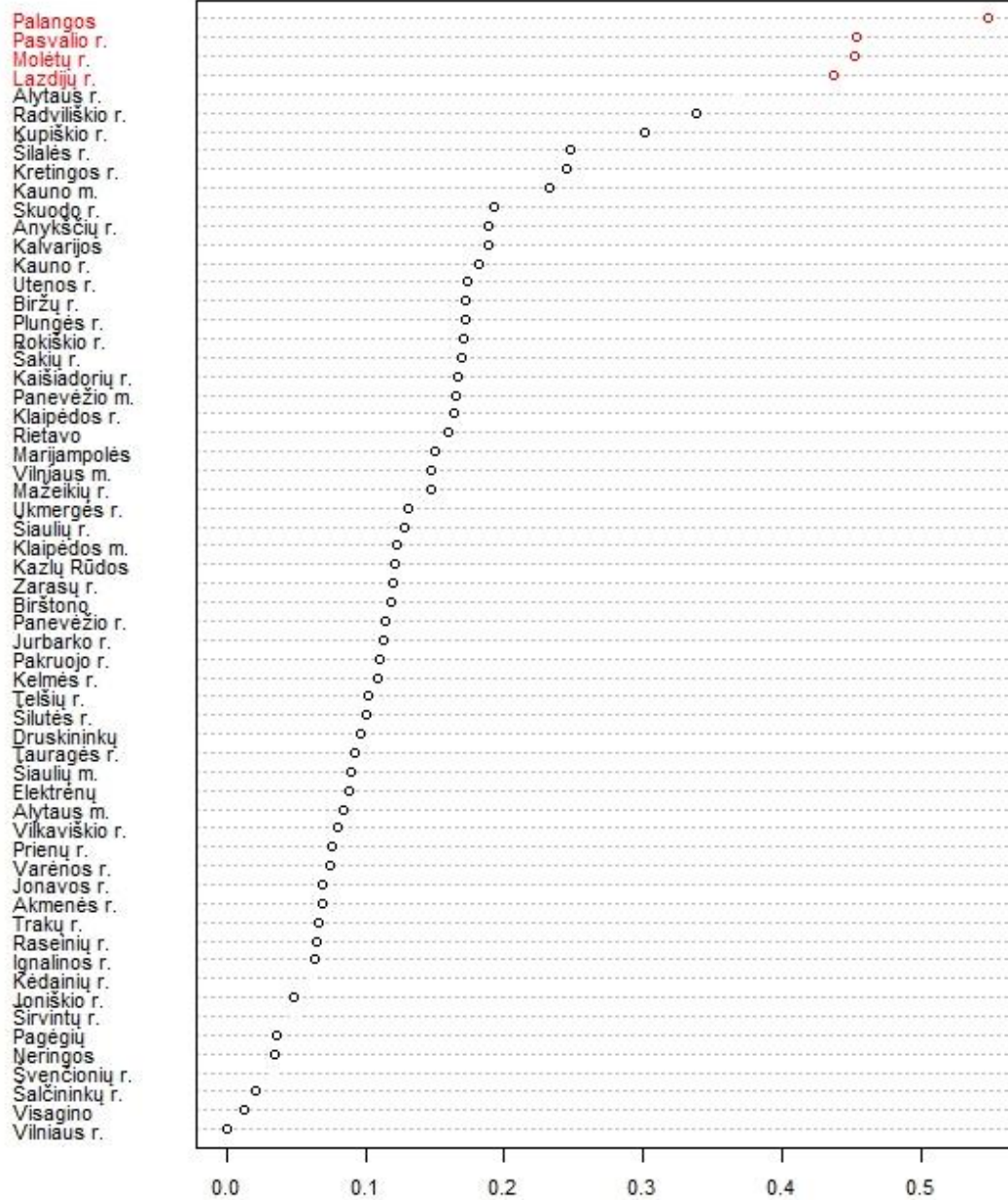
Pav. 1 Darbo partijos rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

Pav. 2 Tvarkos ir Teisingumo rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

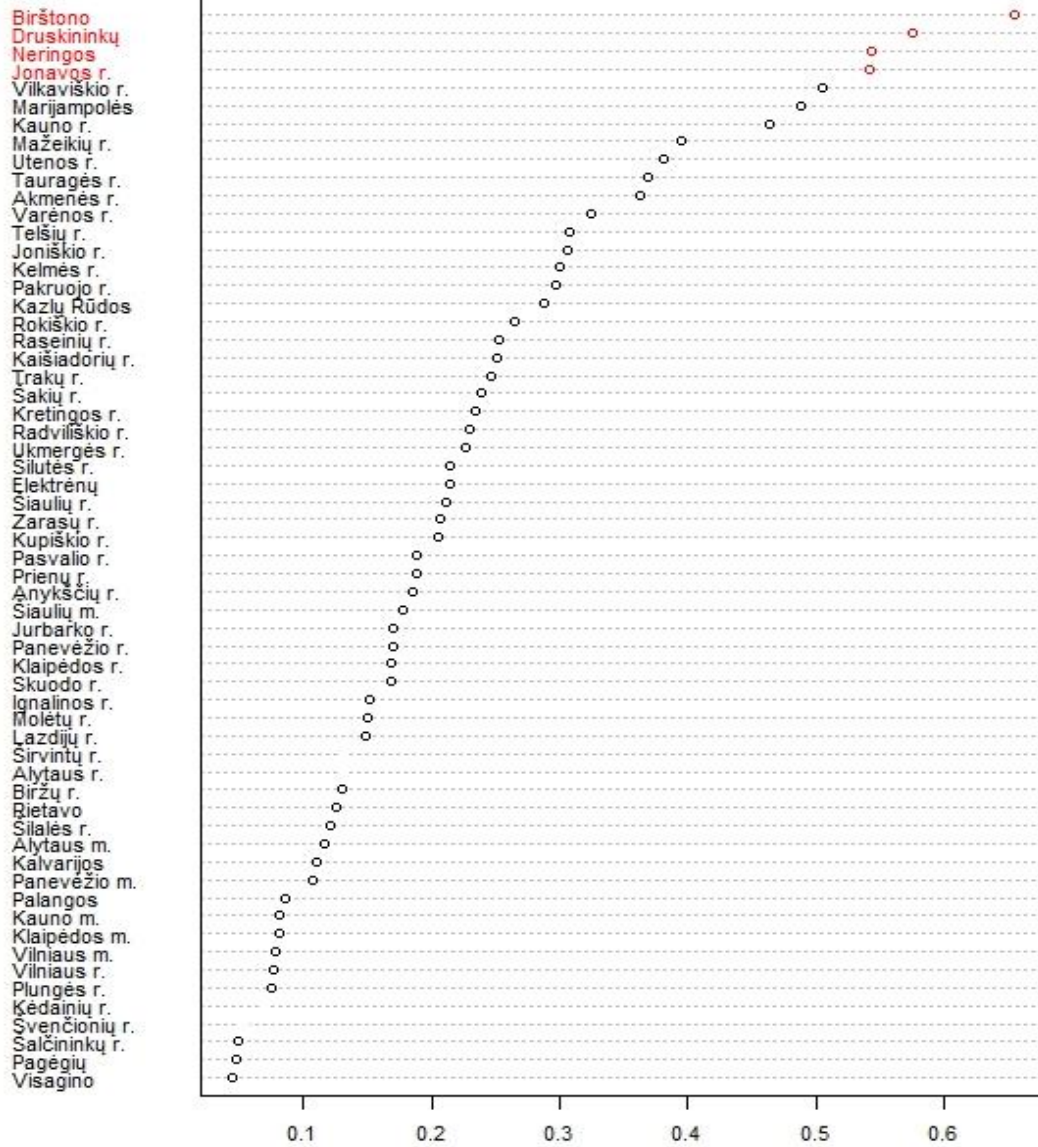

TS-LKD rezultatai

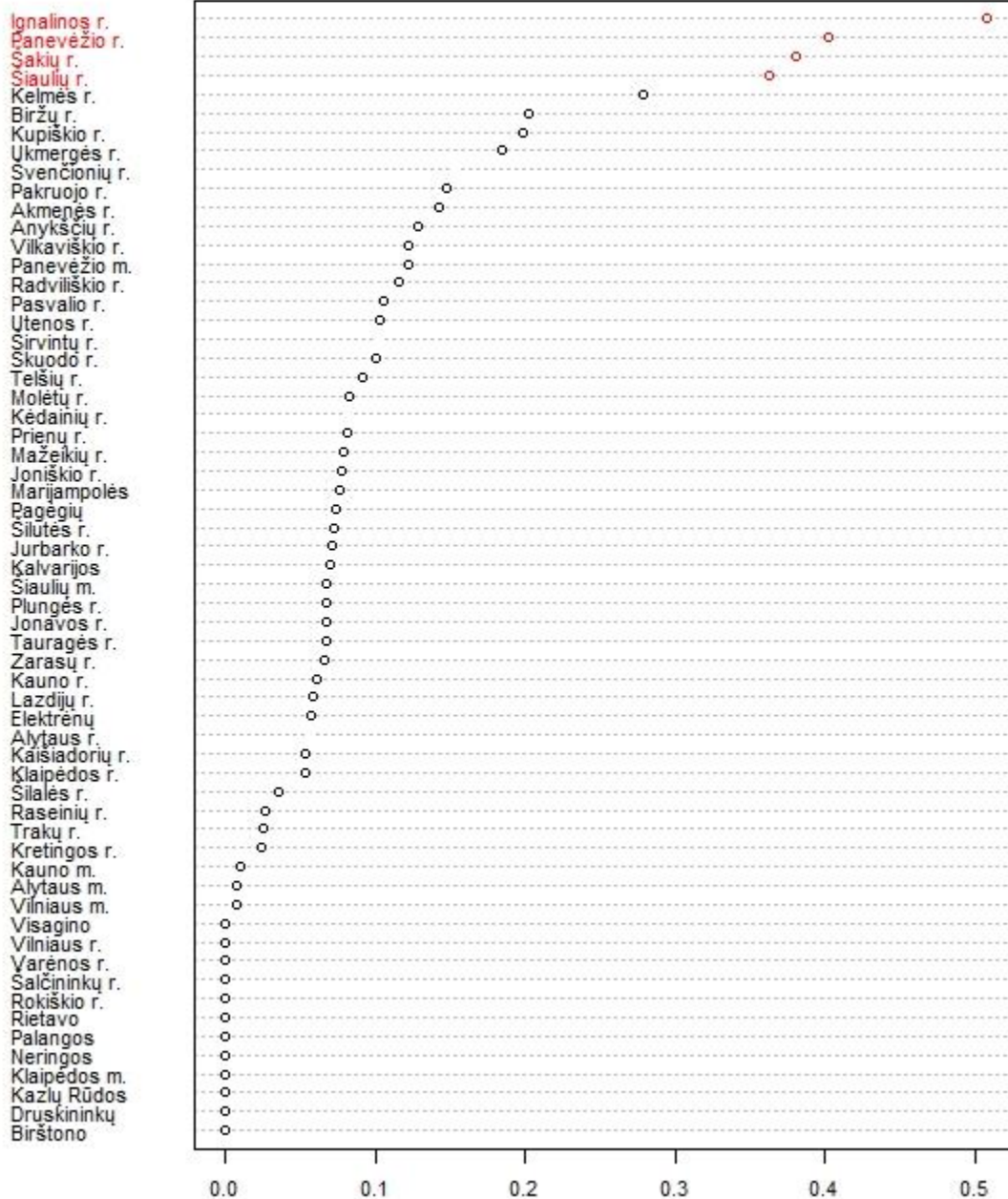
Pav. 3 TS-LKD rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

LSDP rezultatai

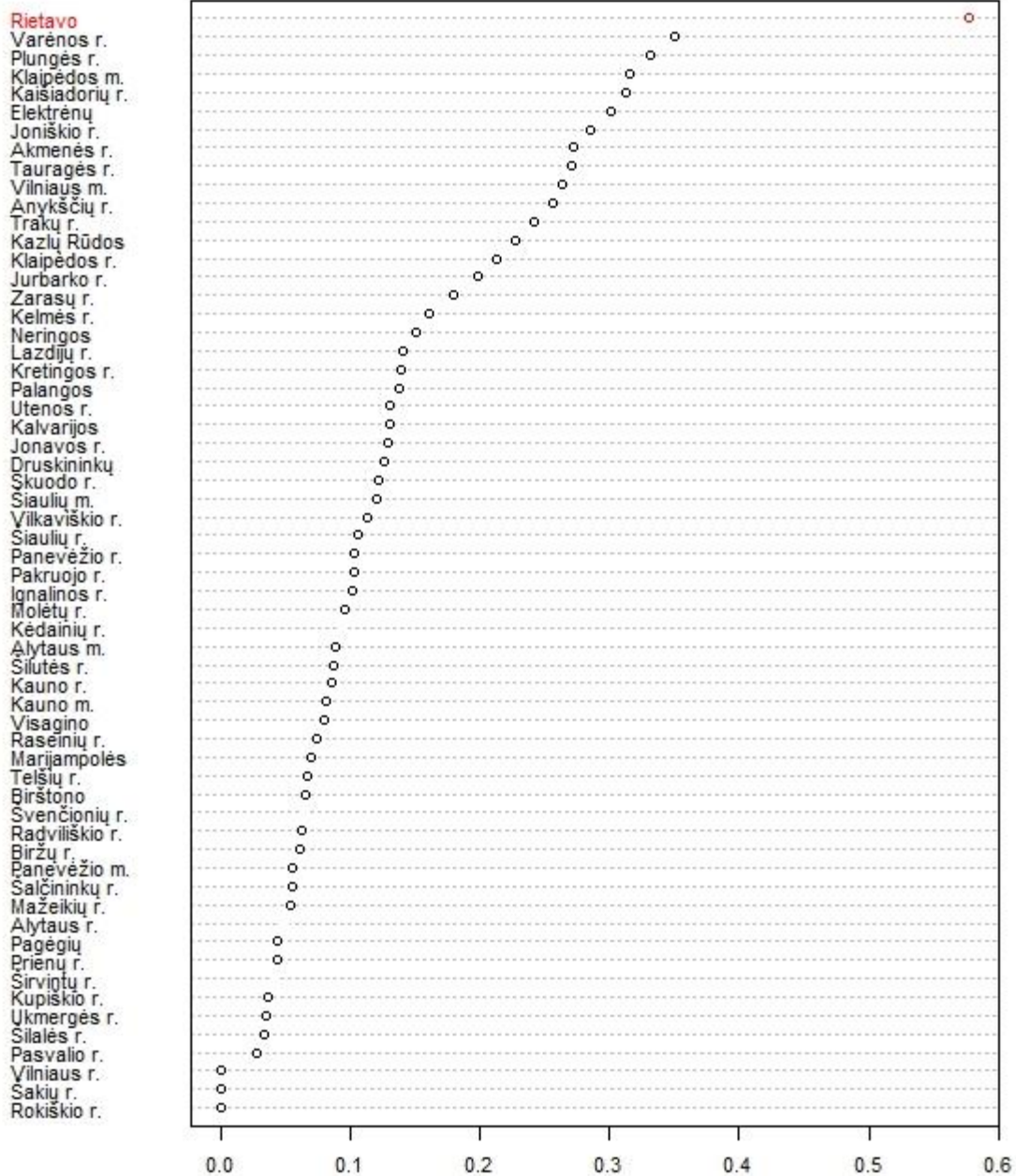
Pav. 4 LSDP rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

LVŽS rezultatai

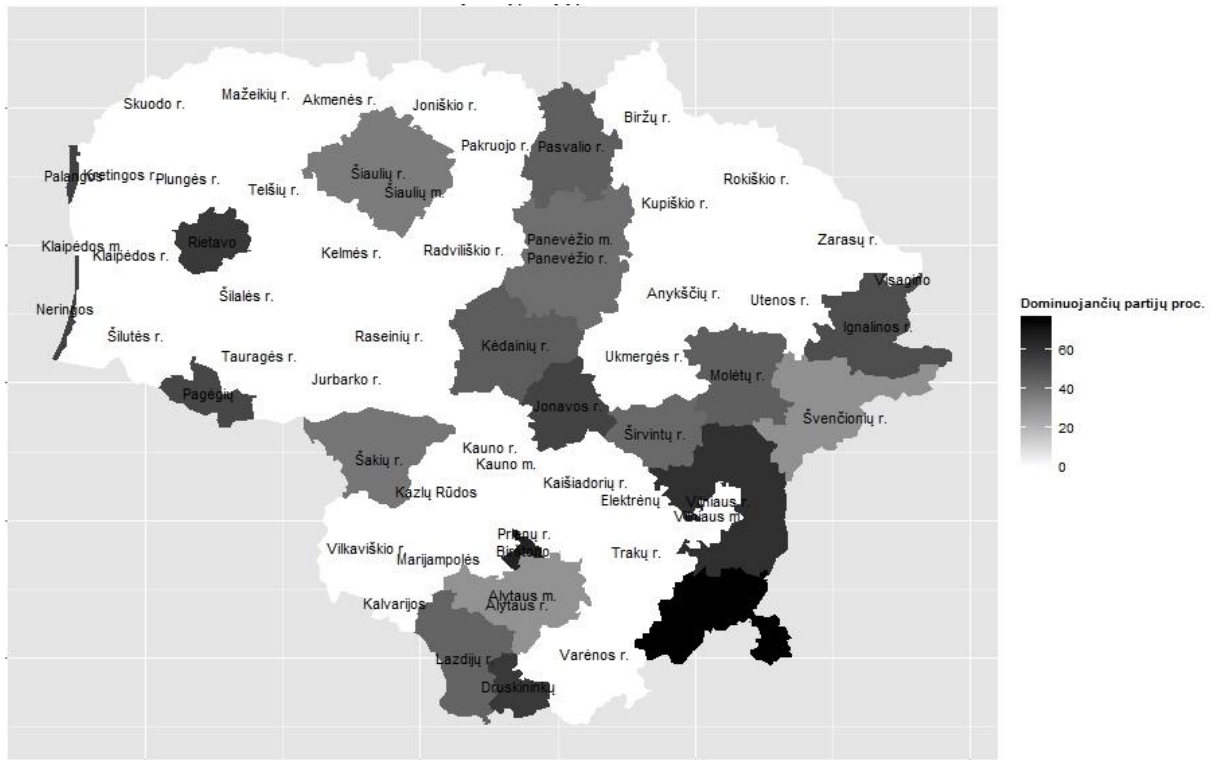

Pav. 5 LVŽS rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

LRLS rezultatai

Pav. 6 LRLS rezultatai 2015m. savivaldybių tarybų rinkimuose (balsų dalis nuo visų balsavusių)

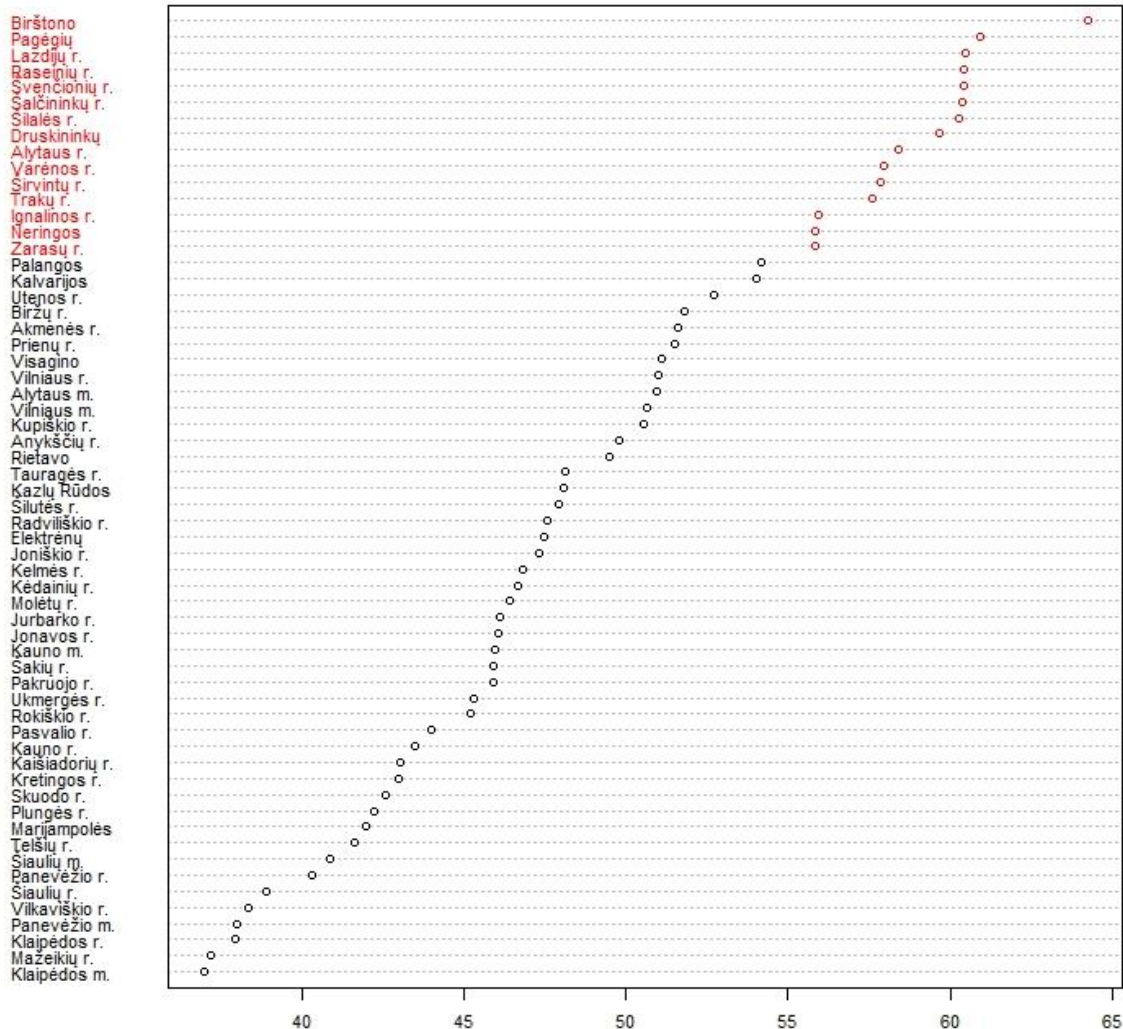

Pav. 7 Žemėlapis pagal I požymį

Antrasis požymis, galintis identifikuojanti potencialiai užvaldytas savivaldybes, yra įtartinai aukštas rinkiminis aktyvumas. Kaip teigė R. Putnamas, analizuodamas pilietinę visuomenę Italijoje,²³ aukštas rinkiminis aktyvumas gali būti klientelistinių santykių tarp rinkėjų ir politikų požymis. Tai liudija ir mūsų atlikto kokybinio tyrimo rezultatai - savivaldybėje, kurios valdžia yra vienos partijos rankose, politinė mašina gali būti pasitelkiama rinkėjų mobilizavimui per seniūnus, per išankstinius rinkimus ir pan.

²³ Robert Putnam *Kad demokratija veiktų*. Vilnius: Margi raštai, 2001.

Rinkiminis aktyvumas 2015 rinkimuose

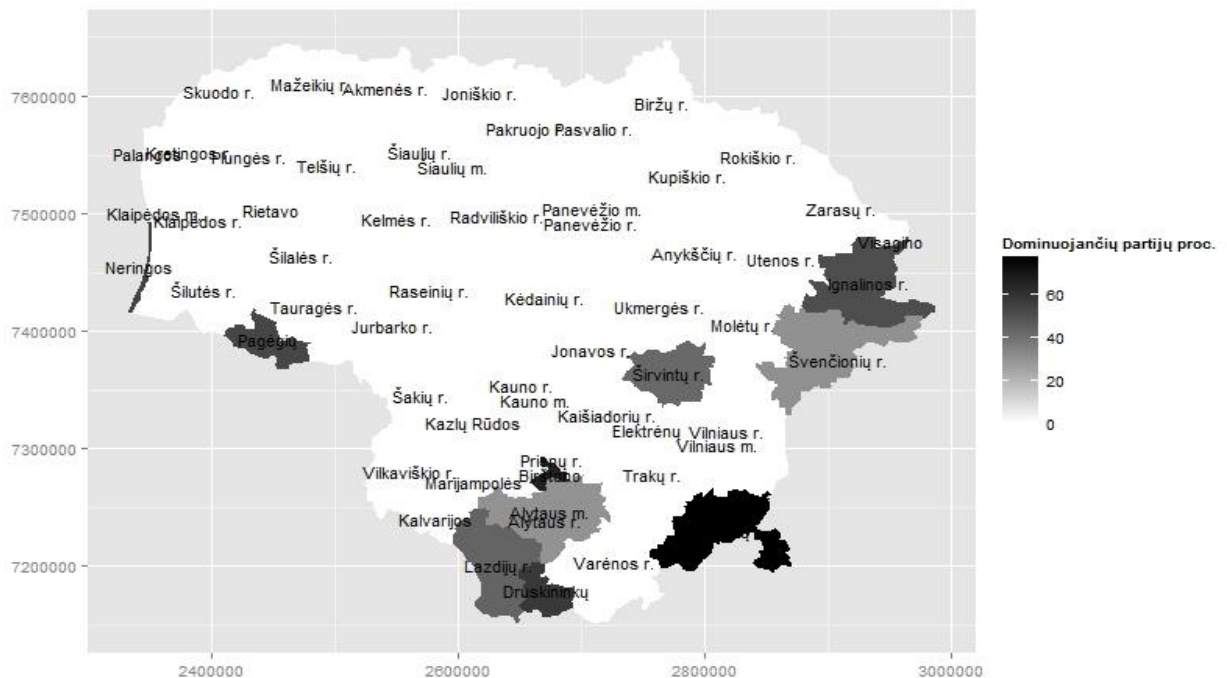

Pav. 8 Rinkiminis aktyvumas 2015 metų savivaldybių tarybų rinkimuose (proc.)

Tokius įtarimus patvirtina ir aktyvumo savivaldos rinkimuose palyginimas su aktyvumu referendume (analizei pasirinktas paskutinis įvykęs referendumas, organizuotas ne kartu su rinkimais - 2003 m. referendumas dėl stojimo į Europos sąjungą): nė viena iš išskirtųjų savivaldybių, išskyrus Neringos, aktyvumu referendume nepasižymėjo, o būtent aktyvumas referendume, kaip pastebi R. Putnamas, gali būti laikomas bendruomenės pilietiškumo požymiu, nes referendumuose paprastai nėra pasitelkiama klientelistinė politika.

pilietiškumis paskatomis, o vietinė valdžia užsitarnauja žmonių palaikymą nenaudodama klientelistinės politikos. Todėl buvo ieškoma dar kitų kriterijų.

Pav. 10 Žemėlapis pagal I ir II požymį

Trečiasis požymis, kylantis iš Širvintų atvejo tyrimo, yra dideli dominuojančios partijos rezultatų skirtumai savivaldybės apylinkėse. Remiantis informacija, gauta iš kokybinio tyrimo, dideli rezultatų skirtumai tam tikrose apylinkėse gali būti nulemti ten aktyviai veikiančių politinės mašinos atstovų, kurie klientelizmo pagalba bando sukurti savo elektoratą.

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. lentelę nr.1) yra pateikiama rinkimų rezultatų apylinkių lygmeniu pagal I ir II požymį atrinktose savivaldybėse dispersijos analizė. Lentelės stulpeliuose yra nurodomi statistiniai matmenys, kuriais remiantis galima įvertinti balsavimo skirtumus tarp savivaldybės apylinkių. Standartinis nuokrypis parodo, kiek rezultatas

apylinkėse standartiškai nukrypsta nuo rajono vidurkio. Kuo didesnis standartinis nuokrypis, tuo didesni skirtumai tarp apylinkių. Skirtumas tarp mažiausios ir didžiausios reikšmės reiškia imties plotį (angl. range). Didesnis skirtumas tarp minimalios ir maksimalios reikšmės rodo, kad savivaldybėje egzistuoja didesni balsavimo rezultatų skirtumai tarp apylinkių. Galiausiai, tarpkvartilinis duomenų aibės plotis yra dar vienas matmuo, galintis parodyti balsavimo rezultatų sklaidą tarp apylinkių. Didesnis atstumas tarp pirmojo ir trečiojo kvartilio rodo didesnę duomenų dispersiją.

Apjungiant standartinį nuokrypį, imties plotį ir kvartilių skirtumą galima identifikuoti savivaldybes, kuriose yra pastebimi didesni skirtumai tarp apylinkių. Remiantis pirmojoje lentelėje pateikiama informacija galima išskirti keturias savivaldybes: Širvintų, Ignalinos, Alytaus rajono ir Švenčionių, kuriose galima įžvelgti didesnę rinkimų rezultatų sklaidą apylinkių lygmeniu.

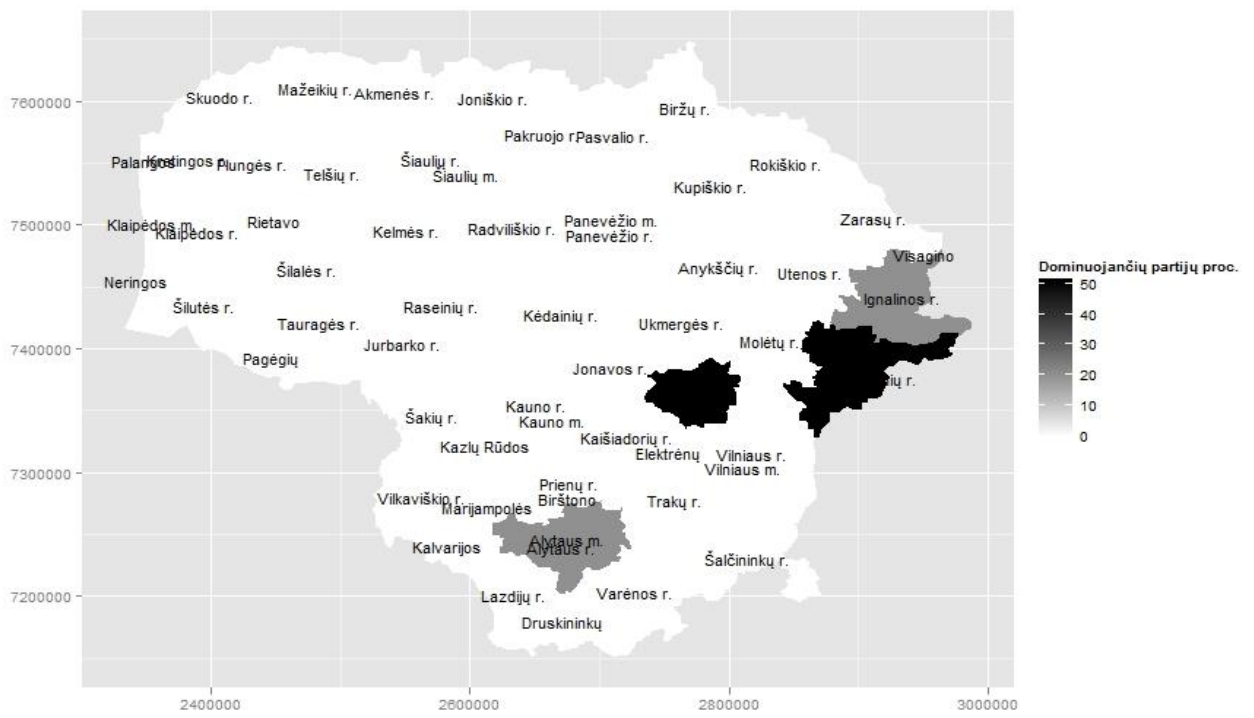
Apjungus tris požymius modelis tampa kiek per griežtas: sąrašas labai sumažėja ir iš jo iškrenta savivaldybės, kurios dažnai minimos žiniasklaidoje kaip užvaldytos savivaldybės, pvz., Pagėgių, Druskininkų. Galima įtarti, kad statistinis modelis, apimantis trijų požymių kombinaciją, neįtraukia tų savivaldybių, kuriose partijos dominavimas jau įsisenėjęs, todėl skirtumų tarp apylinkių nebelieka. Be to, yra galimybė, kad didelė rezultatų dispersija apylinkių lygmeniu pasireiškia ne dėl klientelistinės politikos, o, pvz., dėl didelių sociodemografinių skirtumų apylinkėse ar kitų priežasčių.

Apibendrinant, statistinė analizės pagalba buvo bandoma identifikuoti savivaldybes, kuriose tikėtina, kad vietos valdžia yra užvaldyta. Remiantis rinkimų rezultatais buvo išskirti trys požymiai, kurie gali padėti atpažinti potencialiai užvaldytas savivaldybes. Didelis rinkėjų aktyvumas, didelis partijos balsų skaičius ir balsų svyravimas apylinkių lygmeniu signalizuoja, kad tam tikra savivaldybė yra „įtartina“. Vis gi, reikia pabrėžti tai, kad statistinė analizė neįrodo, kad savivaldybė yra užvaldyta, tam reikia atlikti tolimesnius tyrimus.

1 lentelė. Rinkimų rezultatų 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimuose dispersija apylinkių lygmeniu pagal I ir II požymį atrinktose savivaldybėse

Savivaldybė	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reikšmės	Pirmasis kvartilis	Trečiasis kvartilis	Tarpkvartilinis duomenų aibės plotis

Širvintos	44	15	56	35	50	15
Ignalina	53	14,5	58	44	66	22
Alytaus raj. (DP balsai)	31	14	66,9	20	39	19
Švenčionys	35	13	66	25	45	20
Šalčininkai	79	11	41	71	88	17
Pagėgiai	58	9	31	50	63	13
Lazdijai	47	9	47	41	54	13
Birštonas	74	8	16	- (tik trys apylinkės)		
Druskininkai	60	5,2	18	56	65	9
Neringa	58	2	3	- (tik trys apylinkės)		

Pav. 11 Žemėlapis pagal I, II ir III požymį

Išvados

Pasaulyje paplitę pavyzdžiai, kai valstybės galią būti vienintele centralizuota organizacija apibrėžtoje teritorijoje riboja kiti veikėjai, tokie kaip mafija pietų Italijoje ar vietiniai lyderiai skirtinguose Afrikos regionuose, primena, jog M. Weberio pasiūlytas valstybės, kaip žmonių bendruomenės, turinčios legitimų galios monopolį apibrėžtoje teritorijoje, apibrėžimas tėra idealusis tipas, retai tepasitaikantis realybėje. Kitų socialinių grupių pastangos tam tikroje teritorijoje diegti savo tvarką gali būti pastebėtos visame pasaulyje, tik skirtingu mastu ir skirtingomis formomis. Moderniose Vakarų valstybėse šie procesai gali būti labiau latentiniai, pasireikšti kitais būdais nei ginkluoti pasipriešinimai centrui. Visai tai leidžia klausti, ar panašios praktikos gali būti pastebėtos ir Lietuvoje.

Ieškant kitų socialinių grupių „užvaldytų“ teritorijų Lietuvoje, buvo pasitelkta J. S. Migdaliao valstybės visuomenėje koncepcija, kuria remiantis daroma pagrindinė šio tyrimo prielaida, jog valstybė yra tik vienas iš žaidėjų, įsitraukęs į nuolatinės galios kovas su kitomis socialinėmis grupėmis. Siekiant užsitikrinti visuomenės socialinę kontrolę ir tapti dominuojančiu veikėju tam tikroje teritorijoje, pastarosios gali pasitelkti tokius pat materialinius ir simbolinius resursus kaip ir valstybė. Vietiniams žaidėjams tapus svarbiausia jėga regione, teigiama, jog valstybės galios ima nebesiekti visos savo teritorijos.

Šiuo tyrimu siekta sukonstruoti kiekybinį įrankį, leidžiantį nustatyti galimai vietinių veikėjų „užvaldytas“ Lietuvos teritorijas. Siekiant nustatyti įrankiui reikalingus kintamuosius atlikta atvejo studija Širvintose. Šis miestas pasirinktas atsižvelgus į pastarųjų metų įvykius – Darbo partijos bei jos atstovų pajėgumus išsilaikyti valdžioje nepaisant vykdytų pažeidimų ir centro pastangų šiuos įvardinti. Bandant išsiaiškinti, koks mechanizmas pasitelkiamas savivaldybės užvaldymui, atliktas žvalgomasis duomenų rinkimas bei lauko tyrimas.

Širvintose naudojamas savivaldybės „užvaldymo mechanizmas“ gali būti atvaizduotas trikampio pavidalu, išskiriant tris priemonių kategorijas. Mechanizmo pagrindu gali būti laikomos išgyvenimo politika (įstaigų vadovų „reorganizacija“, palankiems asmenims skiriamos darbo vietos, baimės palaikymas, opozicijos nebuvimas, etc.) bei politinės mašinos (partijos parama rinkėjams mainais už lojalumą, klientelistiniai ryšiai, etc.) – reiškiniai, skirtingu mastu pasireiškiantys visame pasaulyje. Tuo tarpu trečioji kategorija – Sovietinis palikimas – būdingas tam tikrai grupei valstybių ir pasireiškia senajai santvarkai būdingomis praktikomis („tvirtos rankos“ principu, spaudos kontrole, etc.). Šis Širvintose pastebėtas mechanizmas leidžia numanyti, kokių praktikų verta dairytis kitose „įtartinose“ savivaldybėse bei kokie kintamieji galėtų indukuoti galimai „užvaldytą“ teritoriją.

Remiantis atliktu kokybiniu tyrimu išskirti trys požymiai, leidžiantys identifikuoti centro galiai sunkiau pasiekiamus regionus. Pirmasis požymis – partijos gautų balsų skaičius savivaldybės tarybos rinkimuose. Jei šis yra žymiai didesnis nei partijos gaunamų balsų procentas kitose savivaldybėse, galima įtarti šios įsitvirtinimą neegzistuojant pakankamai stipriai opozicijai. Tačiau turint omenyje tai, jog partijos dominavimas gali būti nulemtas ir kitų faktorių, įrankis buvo papildytas antruoju požymiu, matuojančiu rinkiminį aktyvumą savivaldybėje. Daroma prielaida, jog įtartinai didelis rinkiminis aktyvumas gali indukuoti klientelistinių ryšių egzistavimą. Tuo tarpu trečiasis požymis žvelgia į didelius dominuojančios partijos rezultatų skirtumus savivaldybės apylinkėse. Šie gali atsirasti dėl tam tikrose apylinkėse aktyviai veikiančių politinės mašinos ir/ar mero komandos atstovų.

Pirmasis požymis išskiria 23 savivaldybes, tačiau šis skaičius sumažėja net perpus įrankį papildžius antruoju požymiu. Tuo tarpu visu trijų požymių kombinacija šį skaičių sumažina iki 4. Nepaisant to, jog įrankis teisingai „pagauna“ tirtąjį Širvintų atvejį, šis neapima savivaldybių, žinomų dėl jose nuo seno dominuojančių vietinių žaidėjų (Šalčininkų, Druskininkų, etc.). Tuo tarpu atsisakius trečiojo požymio pagaunamos net tos savivaldybės, kuriose nepastebėtos minėtosios „užvaldymui“ pasitelkiamos priemonės.

Galima daryti išvadą, jog sukonstruotasis kiekybinis įrankis, leidžia pastebėti alternatyvius galios centrus valstybėje. Žinoma, šis dar turėtų būti tobulinamas. Visų pirma, daugelis priemonių, pastebėtų dekonstruojant Širvintose rastą mechanizmą, nepastebimos „iš tolo“, analizuojant agreguotus duomenis ir reikalauja kokybinio tyrimo. Atvejo studijos metu taip pat atkreiptas dėmesys į kitus rodiklius, tokius kaip vadovų vykdomų pakeitimų pasikeitus rajono valdžiai procentas, žiniasklaidos vienpusiškumas, socio-demografiniai rajono rodikliai, verslo kontrolė bei kitus, reikalaujančius detalesnės analizės, kuri nebuvo atlikta šio tyrimo metu, tačiau galėtų padėti siekiant toliau tobulinti sukonstruotąjį kiekybinį įrankį.

Atliktas tyrimas parodė, jog Lietuvoje valstybė nėra vienintelis ir svarbiausias žaidėjas visoje savo teritorijoje, tačiau tam tikruose regionuose yra nukonkuruojama vietinių žaidėjų sėkmingai diegiančių savą tvarką, nebūtinai sutampančią su centro valia. Tą puikiai įrodo Širvintų atvejis. Nepaisant to, jog valdančioji grupė iš tiesų rūpinasi miesto grove bei teikia paramą sau lojaliems visuomenės nariams, dauguma galiai išlaikyti pasitelkiamų priemonių pamina demokratinės valstybės principus ir prieštarauja vaizdiniui, kaip turėtų funkcionuoti moderni Vakarietiška valstybė.

Literatūros sąrašas

1. Bakutis, Romualdas „Savivaldybėse įsišakniję partijų kunigaikščiai“, alfa.lt, 2014 11 05, <<http://www.alfa.lt/straipsnis/1104053/savivaldybese-isisaknije-partiju-kunigaiksciai>>
2. Bernardinai.lt „Seimas nusprendė: Ž. Pinksuvienė, J. Gaudutienė ir J. Pinksus Seimo nariais nebus“ <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-11-14-seimas-nusprende-z-pinskuviene-j-gaudutiene-ir-j-pinskus-seimo-nariai-nebus/90787>>
3. BNS „VRK pripažino Ž. Pinksuviene Širvintų mere“, Delfi.lt <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vrk-pripazino-z-pinskuviene-sirvintu-mere.d?id=68222468>>
4. BNS ir Lrytas.lt „Atstatydinta Širvintų rajono administracijos direktorė Ž. Pinksuvienė“ <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-11998184951199394995-atstatydinta-%C5%A1irvint%C5%B3-rajono-administracijos-direktor%C4%97-%C5%BE-pinskuvien%C4%97.htm>>
5. Gudavičius, Stasys, Matas Noreika „Panaikinti mero rinkimų rezultatai Širvintose“, Verslo žinios <<http://vz.lt/archive/article/2015/3/21/panaikinti-mero-rinkimu-rezultatai-sirvintose>>
6. Hyden, Goran *African politics in comparative perspective*, Cambridge University Press, 2006
7. Jackevičius, Mindaugas „Ašaros Širvintose: žmonės gavo liūdną kalėdinę dovaną“, Delfi.lt, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/asaros-sirvintose-zmones-gavo-liudna-kaledine-dovana.d?id=69845220>>.
8. Joel S. Migdal *State in Society: studying how states and societies transform and constitute one another*, Cambridge University Press, 2004
9. Kirtklienė, Laura „Būti ar nebūti Širvintų miesto seniūnijai“, Širvis <<http://sirvis.lt/vaizdo-medziaga-antras-diskusijos-klausimas/>>
10. Lietuvos diena „Širvintiškiai: nepriklausai Darbo partijai – lauk iš darbo“, Lietuvos Ryto televizija, 2015-10-21
11. Putnam, Robert Kad demokratija veiktų, Margi raštai, 2001
12. Ramonaitė, Ainė „Ar demokratija yra vertybė arba kodėl lietuviams reikia stipraus lyderio?“, Kn. R. Žiliukaitė, A. Ramonaitė, L. Nevinskaitė, V. Beresnevičiūtė, I. Vinogradnaitė *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus Aureus, 2006

13. Ramonaitė, Ainė *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Versus aureus, 2007
14. Scott, James C. „Corruption, Machine Politics, and Political Change“, *The American Political Science Review*, 63(4), 1969
15. Stokes, Susan C., et al. *Brokers, Voters, and Clientelism: the puzzle of distributive politics*. Cambridge University Press, 2013
16. Tuškevičienė, Neringa „Ar ilgai dar bijosime?“, Krašto naujienos
<<http://krastonaujienos.lt/2015/12/ar-ilgai-dar-bijosime/>>
17. Weber, Max *Essays in Sociology*, sud.: H. H. Gerth and C. Wright Mills, New York: Oxford University Press, 1958